

nelser. Verbala hot, eller undsägelse med den tidens språkbruk, utgjorde en vanlig föreställning knuten till förgöring som betydde kommande olyckor. Kyrkans hållning var att de verbala hoten hade en koppling till djävulen, men enligt Malmstedt finns det inte belägg för att detta synsätt fått genomslag i den folkliga föreställningsvärlden.

Botande eller skyddande formler benämndes signelser. Även detta betraktades av kyrkan som trolldom. En del anklagade berättade om att de utfört signelser med särskilda formler där de avslutat med att nämna den gudomliga treenigheten. Detta utgjorde dock inte någon förmildrande omständighet i rättens ögon.

Även materia eller ting ansågs kunna ha förmåga att rymma övernaturlig magisk kraft. Därmed kunde de användas för att utöva trolldom med skadlig magi. Det rörde sig ofta om knyten och påsar kallade trollklutar med varierande innehåll som kyrkogårdsjord, hår och naglar. Rätten trodde på sådana berättelser och kunde anföra belägg för trollklutar som underlag för domslut.

I de anklagades berättelser nämns i flera sammanhang Gud som uppfattades både som den stränge och rättvise domaren och som den allvetande som kunde ge förlåtelse efter döden. Personerna som satt i rätten skulle enligt en del anklagade efter sin död få ansvara inför Gud för sitt handlande både vid rannsakingarna och på grund av sina domslut.

Slutligen: Malmstedts undersökning är ett bra exempel på hur ny kunskap kan utvinnas genom att en forskare anlägger nya perspektiv, i detta fall föreställningsvärlden, på ett tidigare studerat forskningsfält med därtill hörande källmaterial. Det är inte lätt att nå fram till uppgifter om folklig föreställningsvärld före folkminnesinsamlingarnas tid. Det är lättare att finna belägg för elitens föreställningar hos rättens företrädare och prästerna som uppträdde vid rannsakingarna. Malmstedts viktigaste tes utgörs av den markanta skillnaden mellan folklig uppfattning och elitens syn gällande djävulens inflytande och makt.

Boken är populärvetenskapligt skriven och är samtidigt analytiskt intressant. Hänvisningar

till internationell trolldoms litteratur är omfattande. Det kan vara påfrestande för läsaren att ta del av de otäcka förhörsmetoderna. Det verkar ha gällt för rätten att till varje pris försöka tvinga fram ett erkännande från de anklagades sida. Det kan också vara nyttigt för vår tids människor att läsa om den otäcka historien och inte bara om den ljusa och glorifierade. Boken rekommenderas till alla som vill fördjupa sig i ett äldre problematiskt skede i svensk historia. Den utgör även ett bidrag till äldre kvinnohistoria.

Anders Gustavsson, Oslo University/Henån

Ulf Palmenfelt: *Berättade gemenskaper. Individuella livshistorier och kollektiva tankefigurer*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2017. 352 s. ISBN 978-91-7331-809-9.

I sin nya, högintressanta bok om berättade gemenskaper, individuella livshistorier och kollektiva tankefigurer propagerar folkloristen Ulf Palmenfelt för en syn på den folkloristiska disciplinen som undviker äldre typer av kategorier som anonym informant, muntlig tradition eller narrativa varianter. Detta gör han genom att studera livshistorier insamlade på band av 132 Visbybor utgående ifrån ett berättelseanalytiskt perspektiv. Personerna intervjuades år 1995 av en grupp medarbetare till Palmenfelt. Samtliga intervjuade var pensionärer, födda mellan år 1901 och 1932, en stor del av dem födda i Visby, med en könsmässigt ganska jämn fördelning av de intervjuade. De hade också valts på basis av att de representerade en mängd olika typer av livsmiljöer i Visby liksom att de representerade olika sociala grupper. De hade uttryckligen inte valts ut därför att de vore speciellt skickliga berättare. I stället skulle de, i enlighet med forskningsuppgiften Palmenfelt ställt upp, ge intervjuarna en summering av sina liv samt sina åsikter om hur samhället utvecklats under deras livstid.

Det Palmenfelt gör i sin bok är att han mycket noggrant och ingående analyserar dessa livsbe-

rättelser, ofta genom att ge ganska långa utsnitt ur berättelserna. Hans metod baserar sig på sociolingvisten William Labovs modell för elementära ”byggklossar” i livsberättelserna, något han kombinerar med antropologen Katharine Galloway Youngs teoretiska apparat där begreppen *taleworld* (den berättade världen) och *story-realm* (berättandets rike) är centrala. Avsikten är att se vad som händer på ett mikroplan fenomenologiskt i samband med muntligt berättande. Det finns också ett par andra viktiga inspirationskällor teoretiskt sett i Palmenfelts bok, en gäller begreppen *keying* (en signal till lyssnaren om hur utsagan ska uppfattas) och *framing* (en kulturell och social inramning av berättelsen) som han lånat från folkloristen Erving Goffman.

Den metodologi Palmenfelt använder för att analysera sitt material är starkt inriktad på att hitta olika formalistiska grepp och signaler i berättelserna. Det kan handla om avståndet mellan berättaren och det som berättas och samtidigt också gälla frågan om berättarens perspektiv. Andra viktiga analytiska redskap handlar om vilka olika former eller genrer som används i berättandet. Palmenfelt är framför allt intresserad av det formalistiska vad gäller berättelserna, något som kan sägas leda fram till slutsatsen att hans typ av forskning kan kallas folkloristisk.

Ett viktigt teoretiskt begrepp hos Palmenfelt är den kollektiva tankefiguren, ett begrepp han lånat från sociologen Johan Asplund. Berättarnas sätt att forma sina livsberättelser formas, menar Palmenfelt, både av språkliga konventioner, inte minst etablerade berättarmönster, och av kollektiva kognitiva strukturer. Han menar att berättarmönstren och tankefigurerna tycks ha en egen agenda. De dyker upp i livsberättelserna nästan utom berättarens kontroll. Men samtidigt existerar det enligt honom en skillnad i skala. Vissa berättarstrukturer och tankefigurer tycks vara kopplade till kraftfält som är så starka att de kan dyka upp i berättelser hos personer som i sina liv egentligen inte kan sägas ha blivit direkt påverkade av dem. Palmenfelts sätt att använda begreppet kollektiv tankefigur skiljer sig ganska mycket från Asplunds. Medan det hos Asplund inte finns mer än ett begränsat antal tankefigurer

i varje tidsperiod är antalet tankefigurer i Palmenfelts bok mycket stort och upptar hela det avslutande kapitlet i boken.

Sven-Erik Klinkmann, Vasa

Gustavsson, Anders: *Folkloristics studies in Scandinavia. Personal research experiences and reflections*. Novus press, Oslo 2017. 186 s., ill. ISBN 978-82-7099-887-6.

Nestorn bland svenska etnologer, Anders Gustavsson har gett ut en bok om folklöre som han själv använt i sina tidigare undersökningar. Under en lång karriär har han trots sin inriktning som etnolog också bidragit till den folkloristiska forskningen. Han blev inspirerad att skriva denna bok efter ett symposium i Visby, där två centrala frågor ställdes, nämligen till vad folkloristiken behövs och vad för slags kunskap folklorister anser sig skapa, särskilt i en snabbt föränderlig universitetsvärld. Med folklöre avser författaren berättelser (narrativer), riter och performans.

Gustavsson har låtit sig inspireras av den autoetnografiska forskningen och granskar därför sina egna alster alltsedan 1970-talet. Tyvärr begränsar han sin autoetnografiska infallsvinkel till att återknyta till sina egna artiklar utan att närmare analysera vare sig varför han skrivit som han skrivit eller varför han nu valt att ta upp denna tidigare produktion.

Då Gustavsson själv arbetat både i Sverige och i Norge handlar en del av hans undersökningar om gränsland, och detta rättfärdigar så vitt jag kan förstå att han vill kalla sin bok *Studier i folkloristik i Skandinavien*. Att det i själva verket är fråga om studier om hans egna tidigare verk framgår av undertiteln, där hans personliga erfarenheter och reflektioner nämns.

Sina tidigare verk arrangerar Gustavsson i fyra huvudgrupper, nämligen korta berättelser i ett socialt sammanhang, riter, trosföreställningar samt folklöre och materialitet. I den förstnämnda gruppen behandlas korta historier, rykten, fördomar, alla berättelser som slutligen tjänar